

Ruumiillisuudesta koulutukseen, siirtymistä sukupuoleen

Sinikka Aapola-Karin 60-vuotisjuhlaseminaari

Nuorisotutkimuksen historiaa, tyttötutkimusta ja murrosiän kulttuurista muotoutumista sekä kakkua ja laulua. Muun muassa niistä muodostui Nuorisotutkimusverkoston tutkimusjohtajan Sinikka Aapola-Karin 60-vuotisjuhlaseminaari Tieteiden talolla Helsingissä 25.5.2023. Puolen päivän mittaisessa seminaarissa Aapola-Karin tutkijakollegat ja ystävät perehdyttivät kuulijat Aapola-Karin uran tärkeisiin tutkimusaiheisiin henkilökohtaisia tasoja unohtamatta. Kaikkiaan 11 tutkijakollegaa puhui seminaarissa lämmöllä merkkivuottaan viettävästä tutkimusjohtajasta. Julkaisemme *Nuorisotutkimus*-lehdessä tilaisuuden ensimmäisen, professori emerita Elina Lahelman puheenvuoron kokonaan ja muusta seminaarin annista Nuorisotutkimusverkoston harjoittelijan Pihla Takkisen kirjoittaman tiivistyksen.

Sinikka Aapola-Karin 60-vuotisjuhlaseminaari järjestettiin Tieteiden talolla Helsingissä.

Koukeroisia polkuja tyttöutkimuksesta nuorisotutkimukseen

Elina Lahelma

Asetan omaksi tehtäväkseni Sinikan tutkijanuran painopisteiden yleisen esittelyn ja yritän etsiä siitä pitkittäistä juonta. Muut puhujat sitten syventävät teemoja. Aloitin valmistelun keräämällä hyllystäni Sinikan kirjoja. Vaikka Sinikka on kirjoittanut paljon myös kansainvälisiä artikkeleita, käytän kirjoja runkona, samalla kunnianosoituksena suomalaisille tiedekirjoille. Tiedekirjojen perinnettä Nuorisotutkimusverkosto on kunniaakkaasti ylläpitänyt, ja tänään sattuu olemaan myös Tiedekirjan ilta Tiedekulmassa.

Siispä kurkistus historiaan. Naistutkimus syntyi toisen aallon feminismiin myötä ja löysi tiensä Suomeen 1980-luvulla, samoihin aikoihin, kun nuorisotutkimus ja uusi kasvatus-sosiologia, myös lapsuuden tutkimus. Uuden feministisen tutkimuksen lähtökohtana oli naisten ja tyttöjen näkymättömyys niin tutkimuksessa kuin yhteiskunnassa. Kasvatustutkimuslogit kohdistivat katseensa tyttöihin kouluissa ja nuorisokulttuureissa.

Vuonna 1987 perustimme *Koulutus ja Sukupuoli* -tutkimusyhteistyöryhmän Tuula Gordonin kanssa. Legendaarisiin seminaareihin Naisasialiike Unionin Villa Salinissa tuli jo varhain muutama graduntekijä, kuten Tarja Tolonen ja Sinikka Aapola.

Sinikka tyttöutkimuksen uranuurtajana

Gradussaan *Ystävyiden keinulauta* Sinikka haastoi aiemmin toisteltua käsitystä tyttöjen ”paras ystävä” -suhteista ja toi esiin suhteiden moninaisuuden. ”Työt harjaantuvat ystävyys-suhteissaan autonomisiksi toimijoiksi, jotka muokkaavat aktiivisesti ja luovasti sosiaalista maailmaansa”, kirjoitti Sinikka 1980-luvun helsinkiläistyöistä. Gradu julkaistiin Tasarvoasian neuvottelukunnan Naistutkimusraportteja-sarjassa. Sinikka myös kirjoitti gradusta artikkelin Suomen ensimmäiseen tyttöutkimusantologiaan, Sari Näreen ja Jaana Lähtenmaan toimittamaan (1992) *Letit liehumaan* -kirjaan.

Vuosituhanne vaihteessa suomalainen yhteiskuntatutkimus ei vielä ollut kovin kansainvälistä, joten merkittävä saavutus suomalaiselle tyttöutkimukselle oli Sinikan yhdessä Marnina Gonickin ja Anita Harrisin kanssa julkaisema kirja *Young femininity: girlhood, power and social change* (2005). Kirja toi silloin ainutlaatuisen näkökulman yhteisyyksiin ja eroihin tyttöjen elämässä Suomessa, USA:ssa ja Australiassa. Kirjassa osoitetaan, kuinka nuoret naiset hallitsevat elämänprojektejaan, tasapainotellen tarinoita rajattomista mahdollisuuksista ja huolia lisääntyvistä riskeistä.

Koukeroita tyttötutkimuksesta ikätutkimukseen

Tänään on vaikea ymmärtää, että 1990-luvun alussa sukupuolista häirintää ei edes tunnettu tai tunnustettu, kunnes Hannele Varsa antoi tutkimuksessaan ”näkyttömälle nimen” (1993). Yhdessä Ilka Kankaan kanssa Sinikka tarttui tähän kysymykseen. Tutkimuksestaan he julkaisivat kirjan *Väistelyä ja vastarintaa* (1995). Kurjuusnäkökulman sijaan tässä kirjassa tuodaan esiin naiset aktiivisina toimijoina, jotka käyttävät monenlaisia keinoja selvitäkseen seksismistä, joka selkeimmillään näkyy sukupuolisenä häirintänä. Sinikka ja Ilka esittävät, että reagoimalla seksismiin ja kertomalla sen satuttavuudesta naiset saavat ympärillään olevat ihmiset kenties muuttamaan omaa ajatteluaan ja käytöstään – kymmeniä vuosia ennen #metoota. Tämä aikuisten naisten elämään paneutuva tutkimus oli eräänlainen

sivuaskel, koukero, Sinikan tutkijanurassa, joka pääasiassa kohdistui nuoriin.

Feministiset naistutkijat eivät tutkineet naisia kategoriana, vaan olennainen tutkimuskohde oli helposti dikotomiana näyttäytyvän sukupuoli-käsitteen teoreettinen avaaminen, myös meidän yhteistyöryhmässämme 1990-luvun alussa. Aloimme kiinnittää huomiota sukupuolen kanssa risteäviin muihin eroihin – ennen kuin intersektionaalisuuskäsitettä tunnettiin. Sinikka ehdotti uutta nimeä Koulutus ja sukupuoli- tutkimusverkostollemme. Niinpä syntyi *Koulutus, kasvatus ja erot* eli KOUKERO-verkosto. Tästä poimin Koukero-lyhenteen esitykseni otsikkoon.

Kun muut Koukeron tutkijat pohtivat luokkaa, etnisyyttä ja seksuaalisuutta sukupuolen kanssa risteävinä, Sinikka alkoi tutkia ikää. Väitöskirjassaan *Murrosikä ja sukupuoli* Sinikka toi (1999) ikävaiheiden sosiaalisen ja kulttuurisen muotoutumisen sosiologisen

Professori emerita Elina Lahelma avasi puheenvuorollaan *Ruumiillisuudesta koulutukseen, siirtymistä sukupuoleen* – Sinikka Aapola-Karin 60-vuotisjuhlaseminaarin.

sukupuolitutkimuksen kohteeksi, haastaen psykologiset selitykset murrosiästä. Analyysi kohdistuu julkisiin asiantuntijateksteihin sekä omaelämäkerrallisiin teksteihin, joita edustavat peruskoulun yhdeksäsluokkalaisten kirjoitukset ja naisten muistelutarinat. Sinikka vetää yhteen: ”[Aikuistumisessa] kyse on erilaisten oikeuksien ja mahdollisuuksien tavoittelusta, rajoitusten ja suojelun ylittämisestä ja vaatimusten ja velvollisuuksien välillä tasapainottelemisesta.” Eli jälleen kyse on myös keinulaudasta ja koukeroista. Nuorten koukeroista teistä on kyse Sinikan ja Kaisa Kuurteen (Ketokiven) toimittamassa *Polkuja ja poikkeamia* -kirjassa (2005).

Nuoriso elämänvaiheena syntyi oikeastaan vasta 1900-luvulla. Se kytkeytyi erityisesti koulutuksen pidentymiseen ja laajentumiseen. Niinpä Sinikka alkoi pohtia nuoruuden historiaa ja toimitti Mervi Kaarnisen kanssa teoksen *Nuoruuden vuosisata* (2004). Teoksen artikkeleissa tulevat esiin nuoruuden historia elämänvaiheena ja käsitteenä sekä toisaalta nuorison, eli tietyn ikäryhmän, historia.

Sinikka siirtymätutkijana

Murrosiän tutkimuksesta on lyhyt matka nuorten elämänhistorialliseen siirtymätutkimukseen. Sinikan johtamassa Nuorisotutkimusverkoston laajassa ja ainutlaatuisessa *Nuoret ajassa* -tutkimushankkeessa seurataan sadan vuonna 2000 syntyneen nuoren elämänpolkuja peruskoulusta kohti aikuisuutta. Nuorten siirtymät eivät ole selkeitä askeleita, vaan tyypillistä niille ovat siirtymävaiheiden pitkittyminen, monimutkaistuminen, monenlaiset jatkumot ja säröt – koukerot. Tutkimus osoittaa, miten erilaista nuorten elämä voi olla riippuen asuinpaikasta, perhetilanteesta tai käytettävistä resursseista. Osatutkimuksissa on haastettu esimerkiksi yksioikoisia näkemyksiä syrjäseutujen nuorista, vaikkapa

kotiin jääneistä pojista, kuten Ville Pöysä väitöskirjassaan. Hankkeen lukuisista julkaisuista mainitsen vain kirjan *Sata nuorta, sata polkua aikuisuuteen* (2021). Sen aineistossa on vasta kolmen ensimmäisen seurantavuoden haastattelut. Odotamme jännityksellä, mitä näille nuorille kuuluu vuonna 2025.

Samat haastattelut olivat taustalla – Nuorisobarometrin tietojen lisäksi – *Purkutalkoot*-hankkeessa. Suomessa on poikkeuksellisen vahva sukupuolen mukainen segregaatio koulutuksessa ja työelämässä, eriytyisesti siirtyessä peruskoulusta ammatilliseen koulutukseen. Tässä ei ole paljoakaan tapahtunut muutosta 1980-luvulta lähtien: jatkuvasti naisten osuus teknisillä aloilla on ollut alle 20 prosenttia ja miesten osuus hoiva-aloilla kymmenisen prosenttia, huolimatta lukemattomista tasa-arvoprojekteista. Nuorten koulutusvalinnat kumpuavat yksilöllisten elämäntilanteiden kokonaisuuksista, joissa merkityksellisiä ovat niin perhe, kaverit, harrastukset, sosiaaliset ja kulttuuriset ilmiöt, rakenteet ja käytännöt kuin alueelliset tekijät, kuten tutkimusprojektin hienovaraisissa analyyseissa on osoitettu. Jenni Lahtisen toimittamassa ”*Mikä ois mun juttu*” – nuorten koulutusvalinnat *socialisaatiomaisemien kehyksissä* -loppuraportissa (2019) Sinikka, Tommi Hoikkala ja Jenni esittävät jotain uutta, konkreettisen listan toimintasuosituksia. Niitä soisi valtiovaraministeriön virkamiesten tutkaillevan järjettömien koulutuksen lyhentämisehdotusten sijaan.

Sinikka tutkimusjohtajana

Sinikka on toiminut paitsi tutkijana, myös hallinnollisissa tehtävissä – ja jälleen hän on vaihtamassa uuteen. Nykyinen tehtävä Nuorisotutkimusverkoston johtajana on vienyt aikaa tutkimustyöltä – sekä metsässä samoiluilta ja sienten keräilyltä. Verkoston

uuden professorin Sofia Laineen kehittämän upean planetaarisen nuorisotutkimuksen ohjelman hengessä lainaan tutkimusjohtamisen metaforaksi kohdan Anna Tsingin kirjasta *Lopun aikojen sieni*.

Metsämaa ...vaatii jatkuvaa työtä, se on pidettävä avoimena ison lajijoukon tulla ja asettua paikalle. Tieteellisten edistysaskeleiden – kuten sateen jälkeen yllättäen nousevien sienten – kasvuolosuhteiden parantaminen edellyttää jatkuvaa työtä, jolla intellektuaalista metsämaata yhdessä hoidetaan tietämättä, mitä siitä voi vielä versoa. (Anna Tsing 2017, 344.)

Sinikan tutkijankuvaa on leimannut tilan antaminen ihmisten omille kannanotoille ja näkemyksille, joista hän lukee monenlaisia neuvotteluja, jatkumoa, säröjä – KEINULAUTAILUA JA KOUKEROITA. Hän on hienovaraisesti kartoittanut niitä haastattelujen, kirjoitelmien, muistelutyön kautta, mutta myös analysoinut tilastoja, dokumentteja ja oppikirjoja. Hän on kyseenalaistanut monenlaisia, omana aikanaan itsestään selvinä pidettyjä stabiileja näkemyksiä esimerkiksi tyttöjen ystävyys-suhteista, murrosiästä, seksuaalisesta häirinnästä ja koulutussiirtymistä.

Sinikka ystävänä

Rakas Sinikka, meidän ystävytemme keinulauta on ollut tasapainossa. Vaikka ei niin usein olekaan tavattu, olet aina huolehtinut ystävästäsi, esimerkiksi järjestämällä minulle ylläriisintärit koronarajoitusten aikana.

Lopuksi pieni omakohtainen kommentti, jossa tavallaan yhdistyy naisten välinen ystävyys, ikä ja siirtymät. Viime syksynä 95-vuotiaana kuollut Leena-ystäväni, joka oli äitivainaan serkku, muistutti minua aina, miten tärkeätä on hankkia ajoissa 20 vuotta nuorempia naisystäviä, koska oma ikäluokka harvenee. Sinikka, kiitos siitä, että olet minun lähes 20 vuotta nuorempi ystäväni. Paljon

onnea Sinikka ja menestystä myös uuteen tehtävääsi! Alli Paasikiven säätiö saa upean asiamiehen, jonka ensimmäisenä tehtävänä voisi olla nimikkeen muutos!

Lähteet

- Aapola, Sinikka (1991) *Ystävyyden keinulauta. Helsingin kiläistyttöjen ystävyyskulttuurista*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, Tasa-arvovaltuutetun toimisto, Tasa-arvojulkaissuja, Sarja D, Naistutkimusraportteja.
- Aapola, Sinikka (1999) *Murrosikä ja sukupuoli*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 763 & Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 8/99.
- Aapola, Sinikka & Kaarninen, Mervi (2004) *Nuoruuden vuosisata, Suomalaisen nuorison historia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 909 & Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 32.
- Aapola, Sinikka & Gonick, Marnina & Harris, Anita (2005) *Young femininity: girlhood, power and social change*. Houndmills: Palgrave Macmillan.
- Aapola, Sinikka & Kangas, Ilka (1995) *Väistelyä ja vastarintaa. Tarinoita naisten selviytymisestä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Aapola, Sinikka & Ketokivi, Kaisa (toim.) (2005) *Polkuja ja poikkeamia. Aikuisuutta etsimässä*. Helsinki: Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 56.
- Lahtinen, Jenni & Hoikkala, Tommi & Aapola-Kari, Sinikka (2019) Suositukset. Teoksessa Lahtinen, Jenni (toim.) (2019) *”Mikä ois mun juttu” – nuorten koulutusvalinnat sosialisatiomaisemien kehityksessä*. Purkutalkoot-hankkeen loppuraportti. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia, Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2019:68, 148–153.
- Näre, Sari & Lähteenmaa, Jaana (1992) *Letit liehumaan*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Tsing, Anna (2017) *Lopun aikojen sieni. Elämää kapitalismin raunioissa*. Helsinki: Tutkijaliitto, 344.
- Vehkalahti, Kaisa & Aapola-Kari, Sinikka & Armila, Päivi (toim.) (2021) *Sata nuorta, sata polkua aikuisuuteen*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 235.
- Varsa, Hannele (1993) *Sukupuolinen häirintä ja ahdistelu työelämässä: näkymättömälle nimi*. Tasa-arvojulkaissuja. Tutkimuksia. Sosiaali- ja terveysministeriö

Koukeroita, siirtymiä ja poikkeamia

Pihla Takkinen

Koukeroita, siirtymiä ja poikkeamia – niitä on mahtunut Sinikka Aapola-Karin rikkaalle akateemiselle polulle nuorisotutkimuksen maailmassa, kuten Sinikan tutkijakollega ja ystävä professori emerita Elina Lahelma seminaarin aloituspuheessaan jäseni. Pääsimme toukokuisena päivänä yhdessä koolle Aapola-Karin 60-vuotisjuhlaseminaariin muistelemaan ja juhlistamaan erilaisista ilmiöistä yhä uudelleen innostuvan tutkijan uraa ja elämää.

Nuorisotutkimusseuran pitkäaikainen puheenjohtaja, professori emerita Helena Helve paikansi nuorisotutkimuksen painopisteitä suhteessa suomalaisen yhteiskunnan ajankuvaan ja Sinikka Aapola-Karin elämän vuosikymmeniin aina 1960-luvulta tähän päivään saakka. Naisen aseman muutos palkattoman hoivan tuottajasta aktiiviseksi osalliseksi työmarkkinoista on tapahtunut pitkälti Aapola-Karin elämän aikana.

Feministinen tutkimus ja poikkitieteellisyys ovat olleet nuorisotutkimukselle tyypillisiä piirteitä 1990-luvulta alkaen, ja nämä tutkimukselliset otteet ovat näkyneet myös Aapola-Karin työssä jo varhain. Hän on yhdistänyt nuorisotutkimuksen historian tutkimukseen esimerkiksi Mervi Kaarnisen kanssa toimittamassaan teoksessa *Nuoruuden vuosisarta*. Feminismi on tarkoittanut Aapola-Karin tutkimuksessa muun muassa katseen suuntaamista yhteiskunnallisessa keskustelussa usein varsin vähän ääneen pääsevään kansanosaan, tyttöihin. Kuten monissa puheenvuoroissa

päivän aikana kuulimme, Aapola-Kari on tarkastellut ilmiöiden, kuten sukupuolen, iän ja luokan yhteisvaikutuksia jo kauan ennen kuin intersektionaalisen feminismin käsite on valtavirtaistunut.

Yliopistonlehtori Sanna Aaltonen ja professori Päivi Honkatukia pohtivat yhteisessä puheenvuorossaan, kumpuaako motivaatio tutkia nuoria usein huolesta, jolloin nuoriin liittyvän moraalipaniikin ulkopuolelle jää paljon sellaista, jota tutkimus ei tavoita lainkaan. Kuten akatemiattutkija Kaisa Vehkalahti puheessaan muistutti, Aapola-Kari on puhunut tutkimuksellaan sen puolesta, että nuoret ovat itsessään arvokas tutkimuskohde ja ansaitsevat tulla kuulluiksi yhteiskunnassa. Aapola-Kari on nuorisotutkimuksellisen eetoksen mukaisesti pyrkinyt katsomaan tutkimiaan ilmiöitä nuorten näkökulmasta, yhteiskunnallista terävyyttä unohtamatta. Esimerkiksi Jenni Lahtinen, Sinikan kollega Nuorisotutkimusseurasta, toi puheenvuorossaan esiin, että urapolkujen sukupuolittuneen segregaaation purkamiseksi Aapola-Kari kollegoineen ovat tehneet rakenteisiin kohdistuvia suosituksia sen sijaan, että projektin lopputulema keskittyisi yksittäisten nuorten kannustamiseen sukupuolilleen epätyypillisiin valintoihin.

Aapola-Karin urapolun rinnalla puheenvuoroissa sivuttiin myös akateemisen maailman kilpailua ja niitä inhimillisiä tunteita, joita tehostettu työ monesti pitää sisällään. Sinikan hyvä ystävä ja tutkijakollega, yli-

opistonlehtori Tarja Tolonen kuvasi, kuinka väitöskirjan jälkeen koitti ammatillinen tienhaara, johon sisältyi epätoivoa hylätyistä apurahahakemuksista ja epävarmuutta tulevaisuudesta. Kuitenkin, kuten Tolonen huomautti, tuossa tienhaarassa he seisoivat Sinikan kanssa yhdessä.

Tiedemaailman hierarkioita ja ulossulkevuutta kritisoi niin ikään yliopistonlehtori Kaisa Kuurne, joka on muun muassa toimitannut Aapola-Karin kanssa *Polkuja ja poikkeamia* -teoksen. Kuurnelle, joka tuolloin valmisteli vielä väitöskirjaansa, Aapola-Karin kutsu yhteiseen projektiin oli tärkeä esimerkiksi mukaanoton merkityksestä. Saimme esimerkin Sinikan lämpimästä työtoveruudesta väitöstutkija Johanna Sarlio-Niemisen puheenvuorossa, jossa kuulumme katkelman Sinikan kirjoittamasta kutsusta yhteiseen muistelutapaamiseen – tarjoiluja unohtamatta. Myös yliopistonlehtori Päivi Armila muotoili, kuinka Aapola-Kari ei ole unohtanut Pohjois-Karjalan syrjäseutuja vaan on kutsunut mukaan verkostoihin. Niin ikään Nuorisotutkimusseuran hallituksen terveiset tuonut Antti Maunu korosti Aapola-Karin kykyä kohdata ja keskustella.

Lopuksi päiväsankari pääsi itse ääneen. Kiitospuheessaan Sinikka Aapola-Kari kertoi ilahuneensa siitä, miten hän on voinut ruokkia omalla työllään muiden tutkimuksia. Parhaimmillaan tutkimus on Aapola-Karille yhdessä tekemistä ja inspiroitumista, ja juuri hyvistä yhteistyösuhteista juhlaseminaarissa olikin hänen mukaansa kysymys.

Juhlaseminaarin puheenvuoroissa akateemisen maailman kylmyys, kovuus ja kilpailu päihitettiin ammatillisella toveruudella, inhimillisellä lämmöllä ja yhteistoiminnalla. Miten paljon tutkimuksen intellektuaalista maaperää ruokkiikaan luottamus, neuvot ja lohtu, sen sijaan että tiedettä puskisivat jännitteet ja kilpailu! Kaisa Kuurne painottikin puheessaan, että mikäli ihmisten inhimilliset toiveet, tarpeet ja unelmat unohtuvat tutkimuksen teossa, joudutaan abstraktiin tiedontuotantotodellisuuteen, jossa tutkimus on irrallaan ihmisten elämästä ja arjesta. Lempeys ja inhimillisuus eivät sulje pois tutkimuksellista uteliaisuutta ja kunnianhimoa – ja tästä Sinikka Aapola-Kari on elävä esimerkki.

Nuorisotutkimusverkoston tutkimusjohtaja Sinikka Aapola-Kari (oik.) ja Johanna Sarlio-Nieminen juhlaseminaarissa.